

Joanna Ostapiuk

Uniwersytet Warszawski, Polska

email: ostapiukjoa@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1125-8037

PROBLEMATYKA MIGRANTÓW KLIMATYCZNYCH

THE ISSUE OF CLIMATE MIGRANTS

Abstract

The paper concerns the issue of climate migrants, the causes of this phenomenon, and postulates in this respect. It should be indicated that currently there are no binding legislative acts that would regulate the legal status of a climate migrant. The definition of the term ‘refugee’ in the Convention Relating to the Status of Refugees of 28 July 1951 covers only those who are forced to change their place of residence for fear of persecution. However, the term ‘environmental refugee’, or ‘climate refugee’, has been used in the literature and in international legal documents, e.g. in the report for the United Nations Development Programme of 1985. Due to climate change and other environmental factors, the problem of environmental migrants has become a reality. Small island states, such as Tuvalu, the Maldives, and Kiribati, are among the most vulnerable to climate change, including rising sea levels and risk of flooding. Therefore, appropriate legal measures should be taken to fill the legislative gap and to provide appropriate legal protection to persons who seek asylum in other states due to climate threats.

KEYWORDS

climate migrants/environmental refugees, migrations, international refugee law, climate change, environmental protection law, human rights

SŁOWA KLUCZOWE

migranci klimatyczni, migracje, międzynarodowe prawo uchodźcze, zmiana klimatu, prawo ochrony środowiska, prawa człowieka

MIGRACJE

Proces migracji oznacza ruch terytorialny ludności związany ze zmianą miejsca zamieszkania. Migracja jest zatem formą mobilności przestrzennej¹. Należy podkreślić, iż nie jest to zjawisko nowe i towarzyszyło ono ludziom na przestrzeni dziejów. Początkowo ludność, najczęściej skupiona w rozmaitych grupach (tj. plemionach, narodach bądź rodach) podejmowała wędrówki wymuszone różnego rodzaju pobudkami, wśród których można wyróżnić czynniki klimatyczno-geograficzne, zmiany pór roku, utrudnienia związane ze środowiskiem naturalnym (anomalie pogodowe), klęski żywiołowe, unikanie skutków eksterminacji przez inne plemiona bądź dążenie do podporządkowania sobie innych grup ludności oraz zyskanie kontroli nad nowymi terytoriami. Podkreślenia wymaga, że dawniej zjawisko migracji stanowiło częściej akt zbiorowy niż indywidualny². Nigdy wcześniej również przemieszczanie się ludności nie dotyczyło tak ogromnych mas ludzi. Współcześnie migracje obejmują raczej mniejsze grupy ludności bądź są podejmowane indywidualnie.

Migracje są zjawiskiem złożonym, dlatego w celu dokładnego zrozumienia oraz analizy tego procesu podjęto próby uporządkowania go według pewnych charakterystycznych elementów. Najpopularniejsze są następujące typologie ze względu na: kryterium czasu, odległość, organizację oraz jej przyczyny. Uwzględniając kryterium czasu, migracje dzieli się na stałe, okresowe oraz wahadłowe (rutynowe dojazdy do miejsca pracy lub nauki). Ze względu na odległość wyróżnia się migracje wewnętrzne (w obrębie danego regionu lub kraju) i zewnętrzne (poza granice danego państwa). Biorąc pod uwagę kryterium organizacji (ina-

¹ Definicja „migracja”, *Słownik języka polskiego PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/migracje;3941121.html> (dostęp: 23.03.2022 r.).

² *Ibidem*.

czej aktywności), wyodrębnia się migracje żywiołowe oraz planowe, dobrowolne bądź przymusowe, legalne oraz nielegalne³.

Do przyczyn migracji ludności można zaliczyć czynniki społeczno-polityczne, tj. konflikty zbrojne, łamanie praw człowieka lub prześladowania na tle etnicznym, religijnym, rasowym, politycznym i kulturowym⁴. W 2020 r. w Unii Europejskiej przebywało 2 657 199 uchodźców, natomiast 471 630 obywateli państw trzecich złożyło wnioski o azyl⁵. Innym powodem migracji ludności są czynniki demograficzne i ekonomiczne, np. perspektywy zatrudnienia, bezrobocie, brak bądź niesatysfakcjonujące możliwości edukacyjne, standard życia, kondycja gospodarki danego kraju. Do okoliczności napędzających migracje należą również czynniki środowiskowe, tj. klęski żywiołowe (powodzie, susze, obfite opady śniegu, pożary, huragany bądź trzęsienia ziemi) lub zmiany klimatu⁶. Zmiana klimatu, w tym globalne ocieplenie, jest obecnie najważniejszym i najtrudniejszym wyzwaniem, przed jakim stoi ludzkość. Historyczne zmiany klimatu następowały o wiele wolniej niż współcześnie. Obecne zjawiska charakteryzuje gwałtowny przebieg. Ekstremalne zjawiska pogodowe, tj. burze, susze, raptowne zmiany temperatury, powodzie, stały się na tyle popularne, że można je w zasadzie nazwać normą obecnych czasów. Międzyrządowy Zespół do spraw Zmian Klimatu (ang. Intergovernmental Panel on Climate Change – IPCC), działający w ramach ONZ, w raporcie analitycznym z 2007 r. wskazał, że zmiany klimatu będą postępować coraz dynamiczniej, a w konsekwencji wzrośnie liczba osób narażonych na anomalie pogodowe, katastrofy klimatyczno-środowiskowe, podnoszenie się poziomu mórz oraz oceanów, jak również inne zagrożenia klimatyczne, co doprowadzi do znacznego wzrostu migracji⁷.

³ *Ibidem*. Zob. także T. Kaczmarczyk, *Migracja – charakterystyka zjawiska*, „Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Wietelona w Legnicy” 2015, nr 16(3).

⁴ *Przyczyny migracji: dlaczego ludzie migrują?*, <https://www.europarl.europa.eu/news/pl/headlines/world/20200624STO81906/przyczyny-migracji-dlaczego-ludzie-migruja> (dostęp: 23.03.2022 r.).

⁵ *Zob. Azyl i migracja w UE. Zmiany w liczbie osób ubiegających się o azyl i uchodźców w UE*, https://www.europarl.europa.eu/infographic/welcoming-europe/index_pl.html#filter=2019 (dostęp: 21.03.2022 r.).

⁶ *Przyczyny migracji: dlaczego ludzie migrują?*, <https://www.europarl.europa.eu/news/pl/headlines/world/20200624STO81906/przyczyny-migracji-dlaczego-ludzie-migruja> (dostęp: 23.03.2022 r.).

⁷ K. Groszkowska, *Migracje klimatyczne*, (w:) *infos*, 2020, [http://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/B21188CE33077118C12585F8003DC658/\\$file/Infos_278.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/B21188CE33077118C12585F8003DC658/$file/Infos_278.pdf) (dostęp: 15.08.2022 r.). Zob. także *Intergovernmental Panel on Climate Change, Summary for Policymakers*, (w:) *Climate Change 2007: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change, Intergovernmental Panel on Climate Change*, Cambridge University Press, 2007.

ZMIANY KLIMATU

Zmiany klimatu dokonywały się wielokrotnie i systematycznie w historii Ziemi. Do mechanizmów wpływających na zmiany klimatu zalicza się procesy naturalne, które postępują bez udziału człowieka, pośród których można wymienić wahania promieniowania słonecznego oraz modyfikacje parametrów orbity Ziemi wokół Słońca. Druga kategoria mechanizmów związana jest z działalnością ludzką. Aktywność człowieka ma wpływ m.in. na zmiany w składzie atmosfery oraz modyfikacje właściwości powierzchni Ziemi, związane ze zmianą przeznaczenia gruntów i użytkowania terenu, jak również z gromadzeniem wody⁸. Należy wskazać, że ludzie z coraz większym natężeniem wpływają na warunki klimatyczne i temperaturę na Ziemi. W wyniku działań, tj. spalania paliw kopalnych (węгля, ropy i gazu), intensywnej produkcji roślinnej i zwierzęcej, wylesiania lasów, masowej wycinki drzew, używania nawozów azotowych oraz ogólnoswiatowego transportu, znacznie wrosły ilości gazów cieplarnianych w atmosferze, co wpłynęło na zwiększenie efektu cieplarnianego oraz globalnego ocieplenia. Podkreślenia wymaga, że efekt cieplarniany stanowi główną przyczynę zmiany klimatu⁹.

Efekt cieplarniany określa się zjawisko podwyższenia temperatury powierzchni Ziemi przez występujące w jej atmosferze gazy cieplarniane, które przepuszczają większość promieniowania słonecznego, pochłaniając jednocześnie promieniowanie podczerwone odbijane od powierzchni planety¹⁰. W załączniku A do Protokołu z Kioto do Ramowej Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu, sporządzonego w Kioto dnia 11 grudnia 1997 r.¹¹ wymieniono sześć gazów cieplarnianych: dwutlenek węgla (CO_2), metan (CH_4), podtlenek azotu (N_2O), fluorowęglowodory (HFC), perfluorowęglowodory (PFC) i sześćiofluorek siarki (SF_6)¹². Działalność człowieka bezsprzecznie wpływa na zwiększenie obecności gazów cieplarnianych w atmosferze. W wyniku procesów, tj. spalania paliw kopalnych, dwutlenek węgla przedostaje się do atmosfery.

⁸ Z. W. Kundzewicz, K. Juda-Rezler, *Zagrożenia związane ze zmianami klimatu*, „Nauka” 2010, nr 4, s. 69.

⁹ Zob. *Przyczyny zmian klimatu*, https://ec.europa.eu/clima/change/causes_pl (dostęp: 24.03.2022 r.).

¹⁰ Zob. M. Popkiewicz, *Efekt cieplarniany – ABC*, <https://naukaoklimacie.pl/aktualnosci/efekt-cieplarniany-abc> (dostęp: 24.03.2022 r.).

¹¹ Protokół z Kioto do Ramowej Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu, sporządzony w Kioto dnia 11 grudnia 1997 r. (Dz.U. z 2005 r., nr 203, poz. 1684), <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20052031684/O/D20051684.pdf> (dostęp: 24.03.2022 r.). Protokół z Kioto wszedł w życie 16 lutego 2005 r. i do 2008 r. został ratyfikowany przez 193 państwa. Jest to pierwszy dokument uzupełniający Ramową Konwencję Narodów Zjednoczonych w Sprawie Zmian Klimatu (UNFCCC).

¹² *Ibidem*.

Podkreślenia wymaga, iż to właśnie dwutlenek węgla przyczynia się w największym stopniu do globalnego ocieplenia. Do 2020 r. stężenie CO₂ w atmosferze wzrosło powyżej 48% w porównaniu do okresu sprzed gwałtownego rozwoju przemysłowego (czyli do 1750 r.). Lata 2011–2020 były najcieplejszym okresem w historii naszej planety¹³. Należy wskazać, że zjawisko efektu cieplarnianego charakteryzuje się negatywnymi skutkami, do których można zaliczyć wzrost temperatury na Ziemi oraz susze, a także powodzie w rejonach zlokalizowanych blisko wód, topnienie pokrywy lodowej na biegunach, jak również wymieranie wielu gatunków roślin i zwierząt¹⁴.

W 1988 r., na wniosek członków ONZ, powstał Międzyrządowy Zespół do spraw Zmian Klimatu, który zrzesza naukowców z całego świata¹⁵. IPCC przygotowuje kompleksowe raporty dotyczące zmian klimatycznych, ich przyczyn i skutków oraz możliwości reagowania i zapobiegania tym zjawiskom. Organ opracowuje również raporty specjalne, które analizują i oceniają konkretne zagadnienia oraz raporty metodologiczne dostarczające praktyczne wskazówki o przygotowaniu inwentaryzacji gazów cieplarnianych¹⁶. W 2007 r. IPCC opublikował raport, w którym przedstawił następujące konkluzje:

1) prawdopodobieństwo, że ocieplenie spowodowane jest działaniem człowieka wynosi 90%;

2) w XXI w. średni wzrost temperatury wyniesie 2–4°C, natomiast nie wyklucza się, że może sięgnąć nawet 6,4°C;

3) w 2080 r. kryzys wodny spowoduje, iż bez wody pozostanie od 1,1 do 3,2 miliarda ludzi, natomiast ponad 600 mln osób będzie cierpieć przez wzgląd na brak żywności;

4) do 2050 r. powinno się ograniczyć roczną emisję dwutlenku węgla do atmosfery o 50–85%, żeby zapobiec przekroczeniu wzrostu średniej temperatury na Ziemi o 2,0–2,4°C¹⁷.

Rada Praw Człowieka ONZ wskazała, że zmiany klimatu będą miały bezpośrednie i pośrednie skutki dla efektywnego korzystania z praw człowieka, w szczególności z prawa do życia, prawa do zdrowia, prawa do właściwych warunków mieszkaniowych oraz praw związanych z dostępem do wody pitnej, odpowiedniego pożywienia i urządzeń sanitarnych. Podkreślenia wymaga, iż

¹³ Zob. *Przyczyny zmian klimatu...*

¹⁴ B. Obrębska-Starkłowa, *Effekt cieplarniany a zmiany klimatu*, „Kosmos” 1993, s. 65 i n. Zob. także T. Pliszka, *Effekt szklarniowy grozi katastrofą*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy” 2010, nr 17, s. 284.

¹⁵ M. Mazurek, *Wszyscy będziemy uchodźcami – czyli wstępna analiza zjawisk wywołanych zmianami klimatycznymi*, „Colloquium Edukacja – Polityka – Historia” 2019, nr 2, <http://www.klimatdlaziemi.pl/index.php?id=136&lng=pl> (dostęp: 6.03.2022 r.).

¹⁶ Zob. IPCC, <https://www.ipcc.ch/reports> (dostęp: 24.03.2022 r.).

¹⁷ M. Mazurek, *Wszyscy będziemy uchodźcami...*

zmiany klimatu przyczyniają się do zubożenia ludności, zwłaszcza w państwach rozwijających się¹⁸.

Najbardziej narażone na zmiany klimatu skutkujące wzrostem poziomu wód, a tym samym narażone na zatopienie, są małe atolowe państwa wyspiarskie¹⁹. Atol to „wyspa koralowa w kształcie ciągłego lub przerywanego pierścienia otaczającego fragment morza zwany laguną”²⁰. Do państw takich należą m.in. Tuvalu, Malediwy oraz Kiribati. W Otwartej Debacie na Zgromadzeniu Generalnym Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku w dniu 26 września 2008 r. Apisai Ielemia, były premier oraz minister spraw zagranicznych Tuvalu, wygłosił następujące oświadczenie: „Jesteśmy głęboko przekonani, że to świat, a w szczególności ci, którzy spowodowali ten problem, jest politycznie i moralnie odpowiedzialny za ocalenie małych wysp i krajów, takich jak Tuvalu, przed zmianami klimatycznymi, oraz za zapewnienie nam dalszego życia na naszych rodzimych wyspach w długotrwałym bezpieczeństwie, z zachowaniem naszej tożsamości kulturowej i podstawowej godności człowieka. Zmuszanie nas do opuszczenia naszych wysp ze względu na beczynność podmiotów odpowiedzialnych jest niemoralne i nie może być stosowane jako szybkie rozwiązanie tego problemu”²¹.

W 1990 r. powstał Sojusz Małych Państw Wyspiarskich (ang. Alliance of Small Island States – AOSIS). AOSIS reprezentuje interesy 39 (44 – jeśli wziąć pod uwagę również państwa obserwatorów) małych, wyspiarskich i nisko położonych nadbrzeżnych państw narażonych na konsekwencje zmian klimatu²². Do państw członkowskich AOSIS należą:

- wyspy położone na Karaibach – Antigua i Barbuda, Bahamy, Barbados, Belize, Kuba, Dominika, Republika Dominikany, Grenada, Gujana, Haiti, Jamajka, Saint Kitts i Nevis, Saint Lucia, Saint Vincent i Grenadyny, Surinam, Trynidad i Tobago;
- państwa na Pacyfiku – Wyspy Cooka, Sfederowane Stany Mikronezji, Fidzi, Kiribati, Nauru, Niure, Palau, Papua Nowa Gwinea, Republika Wysp Marshalla, Samoa, Wyspy Salomona, Timor Wschodni, Tonga, Tuvalu, Vanuatu;

¹⁸ A. Reterska-Trzaskowska, *Uchodźcy środowiskowi w świetle konwencji dotyczącej statusu uchodźców – przemilczany problem?*, „Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ” 2016, nr 3, https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/47682/reterska-trzaskowska_uchodzczy_srodowiskowi_w_swietle_konwencji_dotyczacej_statusu_uchodzcow_2016.pdf?sequence=1&isAllowed=y (dostęp: 7.05.2022 r.).

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Definicja „atol”, *Słownik języka polskiego PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/atol;3872140.html> (dostęp: 6.03.2022 r.).

²¹ A. Reterska-Trzaskowska, *Uchodźcy środowiskowi...* Zob. także A. Ielemia, oświadczenie wygłoszone w Otwartej Debacie na Zgromadzeniu Generalnym Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku w dniu 26 września 2008 r., https://www.youtube.com/watch?v=S_xNBFXfB64 (dostęp: 24.03.2022 r.).

²² Zob. *Alliance of Small Island States*, <https://www.aosis.org/about> (dostęp: 20.08.2022 r.).

• kraje położone w regionie Afryki, Oceanu Indyjskiego i Morza Południowochińskiego: Wyspy Zielonego Przylądka, Komory, Gwinea Bissau, Malediwy, Mauritius, Wyspy Świętego Tomasza i Książęca, Seszele, Singapur²³.

AOSIS reprezentuje powyższe państwa na Zgromadzeniu Generalnym Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz na konferencjach i wydarzeniach dotyczących zmian klimatu. Stowarzyszenie zwraca uwagę, że państwom należącym do sojuszu grozi zniknięcie pod wodą, oraz postuluje podjęcie realnych działań na rzecz walki z czynnikami napędzającymi zmiany klimatu.

UCHODŹCA ORAZ MIGRANT ŚRODOWISKOWY

Instytut Prawa Międzynarodowego w 1936 r. przyjął, że „uchodźca to każda osoba, która z przyczyn politycznych opuszcza terytorium państwa, którego jest obywatelem albo w którym ma domicyl i dobrowolnie nie chce lub nie może tam wrócić, a jednocześnie nie nabyła obywatelstwa innego państwa, które zapewnia mu rzeczywistą opiekę”²⁴. Definicja Instytutu Prawa Międzynarodowego została praktycznie powtórzona w § 6 Statutu Urzędu Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców²⁵ oraz w Konwencji dotyczącej statusu uchodźców, sporządzonej w Genewie dnia 28 lipca 1951 r.²⁶ zmienionej Protokołem dotyczącym statusu uchodźców, sporządzonym w Nowym Jorku dnia 31 stycznia 1967 r.²⁷.

Zgodnie z Konwencją dotyczącą statusu uchodźców mianem uchodźcy określa się osobę, która „w rezultacie zdarzeń, jakie nastąpiły przed dniem 1 stycznia 1951 r., oraz na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniem z powodu swojej rasy, religii, narodowości, przynależności do określonej grupy społecznej lub z powodu przekonań politycznych przebywa poza granicami państwa, którego jest obywatelem, i nie może lub nie chce z powodu tych obaw korzystać z ochrony tego państwa, albo która nie ma żadnego obywatelstwa i znajdując się

²³ Zob. *AOSIS Member States*, <https://www.aosis.org/about/member-states> (dostęp: 7.03.2022 r.).

²⁴ P. Osóbka, *Zmiany klimatyczne – nowe wyzwania i zagrożenia dla instytucji państwa i obywatelstwa*, „Państwo i Prawo” 2019, z. 8, s. 122–136.

²⁵ General Assembly Resolution 428 (V) of 14 December 1950. Statute of the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, <http://www.unhcr.org/3b66c39e1.pdf> (dostęp: 10.03.2022 r.).

²⁶ Por. J. Białocerkiewicz, *Prawo międzynarodowe publiczne. Zarys wykładu*, Olsztyn 2005, s. 266. Zob. także Konwencja dotycząca statusu uchodźców, sporządzona w Genewie dnia 28 lipca 1951 r. (Dz.U. z 1991 r., nr 119, poz. 515), <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=w-du19911190515> (dostęp: 6.03.2022 r.); dalej: Konwencja dotycząca statusu uchodźców.

²⁷ Protokół dotyczący statusu uchodźców, sporządzony w Nowym Jorku dnia 31 stycznia 1967 r. (Dz.U. z 1991 r., nr 119, poz. 517), <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=W-DU19911190517> (dostęp: 7.06.2021 r.).

na skutek podobnych zdarzeń, poza państwem swojego dawnego stałego zamieszkania nie może lub nie chce z powodu tych obaw powrócić do tego państwa”²⁸. W art. 33 Konwencji dotyczącej statusu uchodźców została wyrażona natomiast jedna z najważniejszych zasad dotycząca prawa uchodźczego – zakaz wydalenia lub zawracania (ang. *non-refoulement*)²⁹. Państwa, które ratyfikowały Konwencję dotyczącą statusu uchodźców zobowiązały się do niewydalenia lub niezawracania „w żaden sposób uchodźcy do granicy terytoriów, gdzie jego życiu bądź wolności zagrażałoby niebezpieczeństwo ze względu na rasę, religię, obywatelstwo, przynależność do określonej grupy społecznej lub przekonania polityczne”³⁰. Zasady tej nie stosuje się do uchodźcy, „co do którego istnieją podstawy, aby uznać go za groźnego dla bezpieczeństwa państwa, w którym się on znajduje, lub który został skazany prawomocnym wyrokiem za szczególnie poważne zbrodnie i tym samym stanowi niebezpieczeństwo dla społeczeństwa tego państwa”³¹. Do uzyskania statusu uchodźcy nie jest konieczne udowodnienie, że było się ofiarą prześladowań przed opuszczeniem swojego państwa. Wystarczająca jest obawa przed takimi prześladowaniami³².

Pojęcia „uchodźca środowiskowy” po raz pierwszy użył Essam El-Hinnawi, badacz środowiskowy ONZ. W 1985 r. w raporcie dla Programu Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju określił uchodźcami środowiskowymi „ludzi zmuszonych do opuszczenia ich tradycyjnych środowisk życiowych, czasowo lub na stałe, ze względu na określone zakłócenia środowiskowe (*environmental disruption*) (naturalne lub spowodowane przez człowieka), które zagrażają ich egzystencji lub poważnie wpływają na jakość ich życia”³³. Definicja ta stała się punktem wyjścia dla późniejszych badaczy.

W obecnym stanie prawnym brak jest jakiegokolwiek wiążącego aktu prawnego, który regulowałby status prawny uchodźcy klimatycznego. Definicja uchodźcy z Konwencji dotyczącej statusu uchodźców obejmuje jedynie osoby, które są zmuszone do zmiany miejsca zamieszkania z powodu obawy przed prześladowaniami. Art. 1 Konwencji dotyczącej statusu uchodźców zawiera również katalog zamknięty powodów, z których obawa ta może wynikać. Aby termin uchodźcy środowiskowego częściowo mieścił się w konwencyjnej definicji uchodźcy, należałoby przyjąć, że źródłem obaw dotyczących prześladowań jest siła natury. Siłę natury natomiast trudno jest przyporządkować do jednej z przesłanek definiujących obawę przed prześladowaniami: rasy, religii, narodowości,

²⁸ Art. 1 sekcja A pkt 2 Konwencji dotyczącej statusu uchodźców.

²⁹ M. Mazurek, *Wszyscy będziemy uchodźcami...*, s. 31.

³⁰ Art. 33 ust. 1 Konwencji dotyczącej statusu uchodźców.

³¹ Art. 33 ust. 2 Konwencji dotyczącej statusu uchodźców.

³² M. Mazurek, *Wszyscy będziemy uchodźcami...*, s. 31.

³³ A. Reterska-Trzaskowska, *Uchodźcy środowiskowi...* Zob. również E. El-Hinnawi, *Environmental Refugees*, United Nations Environment Programme, Hertfordshire 1985.

poglądów politycznych lub przynależności do określonej grupy społecznej³⁴. Należy zatem stwierdzić, że uchodźca środowiskowy nie mieści się w konwencyjnej definicji uchodźcy oraz nie może korzystać z praw wynikających z Konwencji dotyczącej statusu uchodźców. Wydaje się, że dopóki nie zostaną wprowadzone odpowiednie poprawki do Konwencji dotyczącej statusu uchodźców, należałoby posługiwać się terminem „migranci środowiskowi”.

Zgodnie z definicją Międzynarodowej Organizacji ds. Migracji, „migranci środowiskowi to osoby, które z powodu nagłych lub postępujących zmian środowiskowych negatywnie wpływających na ich życie lub warunki życia są zmuszone do opuszczenia swoich domów, czasowo lub na stałe, i które przeprowadzają się wewnątrz kraju lub za granicę”³⁵.

Według J. Coopera Powszechna Deklaracja Praw Człowieka stanowi źródło dla wolności od degradacji środowiska, a w szczególności art. 3 Deklaracji: „Każdy człowiek ma prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa swej osoby”, art. 22 Deklaracji: „Każdy człowiek ma jako członek społeczeństwa prawo do ubezpieczeń społecznych; ma również prawo do urzeczywistniania – poprzez wysiłek narodowy i współpracę międzynarodową oraz zgodnie z organizacją i zasobami każdego Państwa – swych praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych, niezbędnych dla jego godności i swobodnego rozwoju jego osobowości” oraz art. 25 Deklaracji: „Każdy człowiek ma prawo do stopy życiowej zapewniającej zdrowie i dobrobyt jego i jego rodziny, włączając w to wyżywienie, odzież, mieszkanie, opiekę lekarską i konieczne świadczenia socjalne, oraz prawo do ubezpieczenia na wypadek bezrobocia, choroby, niezdolności do pracy, wdowieństwa, starości lub utraty środków do życia w inny sposób od niego niezależny”³⁶.

W 2006 r. Malediwy zaproponowały wprowadzenie do Konwencji dotyczącej statusu uchodźców odpowiednich zmian, które poszerzyłyby definicję „uchodźcy” tak, aby objęła ona „uchodźców klimatycznych”³⁷. Taki postulat wydaje się jak najbardziej uzasadniony. W wyniku utrudnień związanych ze środowiskiem naturalnym ludzie zmuszeni są do poszukiwania nowego oraz bezpiecznego miejsca zamieszkania. Należy zauważyć, że odmienne traktowanie uchodźców i migrantów środowiskowych stanowi przejaw dyskryminacji. Migracje środowiskowe są realnym problemem, który potęguje brak odpowiednich

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Zob. *Przyczyny migracji...* Por. *Discussion note: migration and the environment*, ninety-fourth session, 2007, https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/2019-01/MC_INF_288_4.pdf (dostęp: 21.12.2022 r.).

³⁶ A. Reterska-Trzaskowska, *Uchodźcy środowiskowi...* Zob. J. B. Cooper, *Environmental refugees: meeting the requirements of the refugee definition*, „New York University Environmental Law Journal” 1997–1998, No 6, s. 12. Zob. także Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 10 grudnia 1948 r.

³⁷ *Ibidem*. Por. J. McAdam, *Refusing ‘refuge’ in the Pacific: (De)constructing climate-induced displacement in international law*; a draft of a chapter that will be published in E. Piguet, A. Pécoud, P. de Guchteneire (eds.), *Migration, Environment and Climate Change*, Paris 2011.

regulacji prawnych. W wyniku luki prawnej dochodzenie ochrony prawnej przez migrantów środowiskowych jest znacznie utrudnione. Alternatywnym rozwiązaniem byłoby opracowanie nowych instrumentów i mechanizmów w celu równego traktowania wszystkich migrantów i zapewnienia im powszechnej ochrony.

IOANE TEITIOTA PRZECIWKO NOWEJ ZELANDII

Należy podkreślić, że na problem migrantów środowiskowych wskazuje się w zagranicznym orzecznictwie, w szczególności nowozelandzkim oraz australijskim. Najgłośniejszą sprawą związaną z omawianym zagadnieniem jest sprawa Ioane Teitioti przeciwko Nowej Zelandii.

Ioane Teitioti wraz z żoną i dziećmi przeprowadzili się do Nowej Zelandii z Kiribati w 2007 r. Rodzina wskutek utraty ważności wiz w październiku 2010 r. pozostawała w kraju nielegalnie. Aby uniknąć deportacji, pan Teitioti złożył wniosek o przyznanie statusu uchodźcy na podstawie nowozelandzkiej Ustawy o Imigracji z 2009 r. Ioane Teitioti powołał się na zmiany w środowisku w Kiribati związane ze wzrostem poziomu morza wskutek zmian klimatu. Migrantowi odmówiono przyznania statusu uchodźcy. Decyzja ta została podtrzymana przez Trybunał Imigracyjny i Ochrony (ang. Immigration and Protection Tribunal), Wysoki Sąd Nowej Zelandii (ang. High Court of New Zealand), Sąd Apelacyjny oraz Sąd Najwyższy Nowej Zelandii. Wysoki Sąd Nowej Zelandii wskazał, że Konwencja dotycząca statusu uchodźców nie obejmuje uchodźców socjologicznych, którzy dążą do poprawy jakości swojego życia poprzez unikanie zmian klimatycznych. Sąd Najwyższy w Nowej Zelandii w dniu 20 lipca 2015 r. oddalił apelację Ioane Teitioti i utrzymał decyzje sądów niższych instancji odmawiające udzielenia ochrony Ioane Teitioti na podstawie Konwencji dotyczącej statusu uchodźców. Sąd Najwyższy argumentował, iż nie ma dowodów na to, że rząd Kiribati nie podejmuje kroków w celu ochrony swoich obywateli przed skutkami degradacji środowiska w takim stopniu, w jakim jest to możliwe. Ostatecznie Ioane Teitioti wraz z rodziną zostali deportowani do Kiribati we wrześniu 2015 r.³⁸

Ioane Teitioti złożył skargę przeciwko rządowi Nowej Zelandii do Komitetu Praw Człowieka ONZ w dniu 15 września 2015 r. Komitet Praw Człowieka ONZ

³⁸ K. Buchanan, *New Zealand: "Climate Change Refugee" Case Overview*, <https://www.loc.gov/item/2016295703> (dostęp: 8.03.2022 r.). Zob. również AF (Kiribati) [2013] NZIPT 800413 (25 June 2013), New Zealand Immigration and Protection Tribunal, <http://www.nzlii.org/nz/cases/NZIPT/2013/800413.html> (dostęp: 21.03.2022 r.). Por. M. Ćmikiewicz, *Problem uznania migrantów klimatycznych przez system prawa międzynarodowego publicznego – sprawa Teitioti v The Chief Executive of Ministry of Business, Innovation and Employment*, „Studia Prawnoustrojowe” 2020, nr 50, s. 65–66.

w dniu 24 października 2019 r. wydał precedensową opinię nr 2728/2016, zgodnie z którą „Państwo naruszy swoje zobowiązania w zakresie praw człowieka, jeśli sprowadzi kogoś do kraju, w którym – z powodu kryzysu klimatycznego – jego życie jest zagrożone lub jest zagrożone okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem”³⁹. Komitet Praw Człowieka ONZ podkreślił, że deportacja rodziny Teitiota nie była bezprawna, ale jednocześnie wskazał, że zmiany klimatyczne stanowią poważne zagrożenie dla prawa do życia i dlatego organy władzy publicznej powinny brać ten fakt pod uwagę przy rozpatrywaniu wniosków o deportację⁴⁰. Decyzja Komitetu sugeruje, że przyszłe podobne wnioski mogą być skuteczne, jeśli ubiegający się o azyl udowodni, że „skutki zmian klimatycznych w państwach przyjmujących mogą narazić jednostki na naruszenie ich praw”. Kate Scheutze, badaczka Pacyfiku, podsumowała decyzję Komitetu Praw Człowieka ONZ w następujący sposób: „Przesłanie jest jasne: państwa wyspiarskie na Pacyfiku nie muszą znaleźć się pod wodą, aby zrealizowane zostały zobowiązania w zakresie praw człowieka w celu ochrony prawa do życia”⁴¹.

„Z trzydziestu różnych sposobów na uniknięcie niebezpieczeństwa, ucieczka jest najlepsza” (ang. *Of thirty ways to escape danger, running away is best*)⁴².

REFERENCES

- Alliance of Small Island States*, <https://www.aosis.org/about> (dostęp: 20.08.2022 r.)
AOSIS Member States, <https://www.aosis.org/about/member-states> (dostęp: 7.03.2022 r.)
Azyl i migracja w UE. Zmiany w liczbie osób ubiegających się o azyl i uchodźców w UE, https://www.europarl.europa.eu/infographic/welcoming-europe/index_pl.html#filter=2019 (dostęp: 21.03.2022 r.)
Białocerkiewicz J., *Prawo międzynarodowe publiczne. Zarys wykładu*, Olsztyn 2005
Buchanan K., *New Zealand: “Climate Change Refugee” Case Overview*, <https://www.loc.gov/item/2016295703> (dostęp: 8.03.2022 r.)
Cooper J. B., *Environmental refugees: meeting the requirements of the refugee definition*, “New York University Environmental Law Journal” 1997–1998, No 6
Ćmikiewicz M., *Problem uznania migrantów klimatycznych przez system prawa międzynarodowego publicznego – sprawa Teitiota v The Chief Executive of Ministry of Business, Innovation and Employment*, „Studia Prawnoustrojowe” 2020, nr 50

³⁹ Decyzja Komitetu Praw Człowieka ONZ nr 2728/2016, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCPR%2fC%2f127%2fD%2f2728%2f2016&Lang=en (dostęp: 8.03.2022 r.). Zob. *UN landmark case for people displaced by climate change*, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2020/01/un-landmark-case-for-people-displaced-by-climate-change> (dostęp: 8.03.2022 r.).

⁴⁰ Zob. *UN landmark case...*

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² Tym chińskim przysłowiem Essam El Hinnawi rozpoczął swoją monografię w raporcie dla Programu Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju z 1985 r.

- Definicja „atol”, *Słownik języka polskiego PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/atol;3872140.html> (dostęp: 6.03.2022 r.)
- Definicja „migracja”, *Słownik języka polskiego PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/migracje;3941121.html> (dostęp: 23.03.2022 r.)
- Discussion note: migration and the environment*, ninety-fourth session, 2007, https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/2019-01/MC_INF_288_4.pdf (dostęp: 21.12.2022 r.)
- El-Hinnawi E., *Environmental Refugees*, United Nations Environment Programme, Hertfordshire 1985
- General Assembly Resolution 428 (V) of 14 December 1950. Statute of the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, <http://www.unhcr.org/3b66c39e1.pdf> (dostęp: 10.03.2022 r.)
- Groszkowska K., *Migracje klimatyczne*, (w:) *infos*, 2020, <http://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/B21188CE33077118C12585F8003DC658?OpenDocument> (dostęp: 21.03.2022 r.)
- Ielemia A., oświadczenie wygłoszone w Otwartej Debacie na Zgromadzeniu Generalnym Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku w dniu 26 września 2008 r., https://www.youtube.com/watch?v=S_xNBFXfB64 (dostęp: 24.03.2022 r.)
- Intergovernmental Panel on Climate Change, Summary for Policymakers*, (w:) *Climate Change 2007: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, Intergovernmental Panel on Climate Change, Cambridge University Press, 2007
- IPCC, <https://www.ipcc.ch/reports> (dostęp: 24.03.2022 r.)
- Kaczmarczyk T., *Migracja – charakterystyka zjawiska*, „Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Wietelona w Legnicy” 2015, nr 16(3)
- Kundzewicz Z. W., Juda-Rezler K., *Zagrożenia związane ze zmianami klimatu*, „Nauka” 2010, nr 4
- Mazurek M., *Wszyscy będziemy uchodźcami – czyli wstępna analiza zjawisk wywołanych zmianami klimatycznymi*, „Colloquium Edukacja – Polityka – Historia” 2019, nr 2, <http://www.klimatdla ziemi.pl/index.php?id=136&lng=pl> (dostęp: 6.03.2022 r.)
- McAdam J., *Refusing ‘refuge’ in the Pacific: (De)constructing climate-induced displacement in international law*; a draft of a chapter that will be published in E. Piguet, A. Pécoud, P. de Guchteneire (eds.), *Migration, Environment and Climate Change*, Paris 2011
- Obrębska-Starkłowa B., *Efekt cieplarniany a zmiany klimatu*, „Kosmos” 1993
- Osóbka P., *Zmiany klimatyczne – nowe wyzwania i zagrożenia dla instytucji państwa i obywatelstwa*, „Państwo i Prawo” 2019, z. 8
- Pliszka T., *Efekt szklarniowy grozi katastrofą*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy” 2010, nr 17
- Popkiewicz M., *Efekt cieplarniany – ABC*, <https://naukaoklimacie.pl/aktualnosci/efekt-cieplarniany-abc> (dostęp: 24.03.2022 r.)
- Przyczyny migracji: dlaczego ludzie migrują?*, <https://www.europarl.europa.eu/news/pl/headlines/world/20200624STO81906/przyczyny-migracji-dlaczego-ludzie-migruja> (dostęp: 16.03.2022 r.)
- Przyczyny zmian klimatu*, https://ec.europa.eu/clima/change/causes_pl (dostęp: 24.03.2022 r.)

Reterska-Trzaskowska A., *Uchodźcy środowiskowi w świetle konwencji dotyczącej statusu uchodźców – przemilczany problem?*, „Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ” 2016, nr 3, https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/47682/reTERSka-trzaskowska_uchodzczy_srodowiskowi_w_swietle_konwencji_dotyczacej_statusu_uchodzcow_2016.pdf?sequence=1&isAllowed=y (dostęp: 7.05.2022 r.)

UN landmark case for people displaced by climate change, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2020/01/un-landmark-case-for-people-displaced-by-climate-change> (dostęp: 8.03.2022 r.)